

Єршов М.-О. В.

доктор філософії, докторант Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих
імені Івана Зязюна НАПН України, Київ, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6839-622X>

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СОЦІОГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У контексті цілеспрямованого руху України на шляху до інтеграції з країнами Європейського Союзу вивчення європейського досвіду розвитку соціогуманітарної освіти є надзвичайно важливим для підвищення якості вітчизняної освіти і розвитку громадянського суспільства в Україні. Урахування цього досвіду також сприяє уникненню типових помилок, прискорює реформи й модернізацію вітчизняної системи освіти, особливо в контексті викликів воєнного часу та повоєнного відновлення. З огляду на це важливо визначити роль і основні тенденції розвитку соціогуманітарної освіти в країнах ЄС, а також перспективи їх використання в процесі реформування української системи освіти.

Війна та спричинені нею значні руйнування створюють в Україні доволі складний соціально-економічний ландшафт, адаптація якого до умов ЄС потребує фахівців, здатних ефективно працювати в умовах невизначеності. У свою чергу, це зумовлює запит на ключові компетентності, що виходять за межі суто професійної підготовки, і пояснює інтерес українських дослідників до європейського досвіду організації соціогуманітарної освіти.

Серед напрямів, що найбільше відображені в публікаціях українських учених, варто зазначити такі: реалізація «третьої місії» університетів [1; 2]; трансформація і тенденції розвитку сучасних європейських університетів, забезпечення розвитку відповідальності університетів, критичного мислення молоді [3]; запровадження принципів відкритої науки, участі університетів у досягненні цілей сталого розвитку, інтеграції гуманітарних досліджень з громадськими організаціями та бізнесом [4, с. 41, 67]; децентралізація й демократизація освітніх систем, встановлення примату морально-етичної складової у підготовці молоді до професії [5, с. 31–32] тощо.

Українські вчені вивчають розвиток соціогуманітарної освіти як у країнах «старих» демократій, так і в пострадянських державах, що стали частиною європейської співдружності. З'ясовано, що в країнах, які перебували в зоні імперських інтересів росії, на розвиток соціогуманітарної науки та освіти вагомий і часто суперечливий вплив мали політичні і соціальні зміни. Після розпаду радянського союзу соціальні й гуманітарні дисципліни отримали можливість звільнитися від ідеологічного контролю, але водночас зіткнулися з новими викликами. *Вплив політичних змін* на стан соціогуманітарної освіти після розвалу радянського союзу відображено через її деідеологізацію. Політична лібералізація відкрила шлях для переосмислення наукових дисциплін, які раніше

були під жорстким контролем комуністичної партії. Це дало змогу відмовитися від догм марксизму-ленінізму, розробити нову методологію, запровадити нові практики, а також вільно досліджувати раніше заборонені теми. Цьому також сприяла інтеграція учених пострадянських країн у світову науку, оскільки вони отримали можливість включитися в міжнародні наукові мережі, брати участь у спільних дослідженнях і грантових програмах. Це значно покращило обмін соціогуманітарними знаннями й досвідом. Водночас не всі пострадянські країни змогли скористатися вікном можливостей для розвитку демократії, що позначилося на змісті їхньої соціогуманітарної освіти. Наприклад, росія і білорусь повернулися до політичного контролю над соціогуманітарними науками, а їхні вчені, досліджуючи «незручні» теми (історичні, політичні, соціальні події), стикаються з цензурою, фінансовими обмеженнями та переслідуваннями.

Соціальні зміни, зумовлені геополітичними трансформаціями початку ХХ ст., також вплинули на стан соціогуманітарної освіти. Соціальні й гуманітарні науки почали досліджувати нові, актуальні для суспільства теми: гендерні питання, міграцію, соціальну нерівність, розвиток громадянського суспільства. Це зробило їх більш релевантними і затребуваними. Відбулася зміна джерел фінансування. Зменшення державного фінансування, властиве становленню молодих економік, змусило дослідників шукати гранти від міжнародних фондів та інших джерел. Це сприяло розвитку проєктного мислення, але водночас зробило деякі напрями досліджень залежними від зовнішніх пріоритетів. Відтак актуалізувалися такі феномени, як комерціалізація і плагіат. Перехід до ринкової економіки й погіршення фінансового становища вчених призвели до поширення академічної недоброчесності. Це явище стало серйозним викликом для репутації та якості науки й освіти в пострадянських країнах. Отже, пострадянський період став для соціогуманітарної науки часом великих можливостей і серйозних викликів. Залежно від політичного курсу конкретної країни, цей вплив може бути як стимулюючим, так і гальмуючим.

Вивчення розвитку соціогуманітарної освіти в розвинутих демократичних країнах світу дало змогу виявити такі *тенденції*, як-от: інтернаціоналізація освіти (поширення міжнародної академічної мобільності, міжкультурного обміну і спільних наукових досліджень, спрямованих на формування глобальної соціально-гуманітарної компетентності студентів); міждисциплінарність та метапредметність (інтеграція знань із різних гуманітарних, соціальних, психологічних і економічних дисциплін для формування комплексного розуміння суспільних процесів); компетентнісний підхід (орієнтація освітніх програм на розвиток не лише знань, а й ключових компетенцій, зокрема критичного мислення, громадянської активності і соціальної відповідальності); упровадження інноваційних технологій і методів навчання (формування навичок соціально відповідальної поведінки засобами інтерактивних платформ, форумів, соціальних проєктів); фокус на громадянському вихованні й соціальній відповідальності (формування активної громадянської позиції, толерантності, поваги до різноманіття культур і прав людини); гнучкість та адаптивність освітніх програм до змін у суспільстві, економіці, політиці (забезпечення

відповідності змісту освіти сучасним морально-етичним викликам і потребам ринку праці); децентралізація й демократизація систем освіти (сприяння розвитку автономії закладів освіти і залученню локальних спільнот). Ці тенденції формують сучасний контекст функціонування соціогуманітарної освіти в країнах демократичного світу, що орієнтується на розвиток інноваційного, відповідального та критично мислячого громадянина.

З'ясовано, що в країнах ЄС акумульовано значний досвід розвитку соціогуманітарної освіти, вартий уваги вітчизняних менеджерів державної освітньої політики. Це, зокрема, стратегія розвитку соціального капіталу, державна підтримка соціогуманітарної освіти (Польща), інтеграція соціогуманітарної освіти з цифровізацією та науковими інноваціями (Німеччина), акцент на формуванні культури як складової соціогуманітарної освіти (Ірландія), забезпечення балансу між освітою, культурою та охороною здоров'я (Франція), підтримка неформальної соціогуманітарної освіти та молодіжної участі в соціальних проєктах (Чехія). Варто також зазначити, що розвиток соціогуманітарної освіти в країнах ЄС є міжнаціональним процесом, який фокусується на зміцненні міждисциплінарності, цифровізації та посиленні зв'язків із суспільством. Ці ініціативи є частиною ширшої стратегії, відомої як *третя місія університетів*, що передбачає вихід за межі суто академічних функцій для вирішення сучасних суспільних викликів [6].

Перспективи імплементації успішного зарубіжного досвіду в українську соціогуманітарну освіту є значними, але вимагають системних і зважених підходів. Алгоритм упровадження успішних європейських практик може включати такі етапи: аналіз досвіду (визначення зарубіжних тенденцій, виявлення вітчизняних пріоритетів, формування пілотних проєктів); адаптація (розроблення освітніх програм, навчання педагогів, формування зв'язків із зарубіжними партнерами); імплементація й моніторинг (запуски пілотних проєктів, моніторинг та оцінювання результатів, масштабування досвіду). Основним завданням є не сліпе копіювання, а адаптація іноземних практик до українських реалій.

Список використаних джерел

1. *Петроє О., Шофолова Н.* Третя місія університетів: досвід Італії для України з імплементації й оцінювання. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Сер. : Педагогіка.* 2023. Вип. 1 (17). С. 41–49. DOI: <https://doi.org/10.17721/2415-3699.2023.17.08>.

2. *Усик В.* Третя місія університетів України в контексті війни та відновлення. *Вчені записки Університету «КРОК».* 2025. Вип. 2 (78). С. 35–43. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2025-78-35-43>.

3. Аналіз провідного вітчизняного та зарубіжного досвіду з підвищення дослідницької спроможності університетів України в умовах війни та повоєнного відновлення у контексті імплементації концепції «Відкрита наука»: препринт (аналітичні матеріали) / В. Луговий та ін. ; за ред. В. Лугового, О. Петроє. Київ : Ін-т вищої освіти НАПН України, 2022. 147 с. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2023/02/doslidn-univ_IVO-2022-147p.pdf.

4. Аналіз провідного вітчизняного та зарубіжного досвіду щодо забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах в контексті євроінтеграції та в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення України: препринт (аналітичні матеріали) / О. Бородієнко та ін. ; за ред. Ж. Таланової. Київ : Ін-т вищої освіти НАПН України, 2022. 148 с. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2023/02/diyalnist-univ_2022-148p.pdf.

5. Бабкіна О. В. Розвиток соціально-гуманітарної науки та освіти як чинник імплементації освітньої політики в європейський простір. *Чотирнадцяті юридичні читання* : матеріали Міжнарод. наук. конф. (м. Київ, 17–18 квіт. 2019 р.). Київ : НПУ М. П. Драгоманова, 2019. С. 29–32. URL: <https://enpuirb.udu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/32fdb437-1fb5-4d9f-9fea-52eb4e2e4235/content>.

6. European Education Area. *European Commission*. URL: https://ec.europa.eu/education/education-in-the-eu/european-universities-initiative_en.